

- מותרים ביד לשון
- שער הציון
- קיום האבלות על החורבן
- תגובות

עומקא דפרשה

- ערש"ק ג' אב תשס"ט
- דיני קריעה בכותל המערבי
- קריעה על המקדש וירושלים
- רחיצה בערב שבת חזון

פרשת דברים חזון - בענין אבלות החורבן

צער וכבוד בקריעה על המקדש וירושלים

הרב אליהו גלעזר

איתא במו"ק כ"ו: ת"ר ואלו קרעין שאין מתאחזין הקורע על אביו וכו' ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים וקורע על מקדש ומוסיף על ירושלים. ובגמ' ורמינהו אחד השומע ואחד הוראה כיון שהגיע לצופים קורע וקורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני עצמו, ל"ק הא דפגע בירושלים ברישא הא דפגע במקדש ברישא, ע"ש.

ומבואר דלעולם בעינן קריעה על ירושלים וגם אי קרע כבר על המקדש בעי להוסיף בעבור ירושלים, ולא אמרינן דבכלל מאתיים מנה וכיון שקרע על המקדש כבר יצא גם משום ירושלים. ולא נתבאר בגמ' הזין כשפגע בירושלים ברישא ואח"כ בערי יהודה ומשמע דאינו כירושלים ומקדש. וכ"כ הרמב"ן דכיון שקרע על ירושלים כבר קרע לקדושה שבכולן ואינו קורע על שאר ערי יהודה וצריך לבאר החילוק.

ועוד צ"ב מ"ש הבי"א ו"ח תקס"א דדימה את דברי הרמב"ן למאי דפסק הרא"ש דבערי יהודה קורע רק על הראשונה ולא על כל אחת ואחת. דהביא הבי"א את דברי הרמב"ן, וכתב וגם הרא"ש כתב יראה דעל ערי יהודה אינו קורע אלא על הראשונה שראה ועל כל האחרות שראה אינו קורע. ולכאן לא דמי כלל דהרי חזון דכשפגע ברישא בערי יהודה ואח"כ בירושלים כן בעי לקרוע שוב ואדרבה דמאי לירושלים ומקדש דאי פגע ברישא במקדש וקרע אפ"ה בעי להוסיף על ירושלים.

ונראה דהנה כ"ה הרמב"ן בתורת האדם לגבי קריעה על אביו ואמו שהוא משום כבוד. ועי' ברמב"ן במו"ק שם דכ"ה שחלוק דין קריעה משאר דיני אבלות, וביאור הדברים דחלוקים הם ביסוד טעמים אבלות היא משום צערא משא"כ קריעה דמשום כבוד, ועי' ברמב"ן במשמע דהקריעה גם משום צער.

והנה מציינו דהפוס' השו"ן דין קריעה על המקדש לקריעה על המת, עי' ב"ח תקס"א בדין דקורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני"ע, וז"ל - טפח לכל אחד ופשוט הוא ונלמד מדין מי שמת לו מת אחר מת. ועי' ב"ח תקס"א דדימה רואה את המקדש למי שמתו מוטל לפניו והביא מהליקוטים שאומר צידוק הדין.

ונראה דה"נ בקריעה על המקדש שייכי ב' הטעמים דצער וכבוד. צער כדכ' הרא"ש בברכות, [הביאו השו"ע סי' א'] שראוי לכל יר"ש להיות מיצר ודואג על חורבן הבית, דהוא ענין בעצם הצער על חסרון המקדש והשכינה. ומאיך איכא גם דין כבוד המקדש. דכ' הרמב"ם בפ"ז מהל' בית הבחירה דחייב במורא מקדש בחורבנו כמו שחייב בבנינו. והיינו דכשם דבעינן לכבד המקדש כשהוא קיים כן בעינן לכבדו בחורבנו להראות בעצמנו הצער על חסרונו.

אמנם נראה דטעמא דכבוד דהוא מהלכות מורא מקדש, שייכא דווקא במקדש לחודיה. אבל טעם הקריעה בירושלים וערי יהודה חלוק הוא, והוא משום צערא לחוד, והיינו דבירושלים בחורבנה איכא צערא על גלות השכינה מעירה, ובערי יהודה איכא צערא על עצם הגלות, [ואינו חלוק מירושלים, אלא פחות מירושלים]. ויתבאר בזה חילוק הדין בין פוגע במקדש ברישא ואח"כ בירושלים דמוסיף וקורע, לבין פגע בירושלים ברישא ואח"כ בערי יהודה דנתבאר ברמב"ן ובפוסקים דאינו קורע, דכבר קרע לקדושה שבכולן. דהחלוק דכדרכו ופוגע בערי יהודה, קורע משום צער הגלות, ואח"כ כשפוגע בירושלים ואיכא תוספת צער משום עיר הקדש, מוסיף וקורע, וכשמגיע ופוגע במקום המקדש, נתחדש דין כבוד ושוב קורע משום כבוד ומורא המקדש. [ואעפ"י דלכאן היה מקום לתוספת צער כלפי ירושלים, כשם דשייך תוספת צער בירושלים כלפי ערי יהודה, מ"מ מאחר שמוחייב לנהוג בו כבוד משום מורא מקדש דיוצא מדאורייתא. תמיר טפי, וודאי דלא הוסיפו בו חכמים עוד טעם לקריעה משום הלכות אבלות.] וכיון שכן דלעולם הקריעה על המקדש הוי משום כבוד לחוד, הפוגע במקדש ואח"כ בירושלים, פשיטא דצריך להוסיף ולקרוע משום ירושלים דטעם הקריעה אינו נוגע למה שקרע כבר, אולם כשיצא מירושלים לערי יהודה, דטעמא אחד הוא משום צער הגלות, בזה אמרינן דבכלל מאתיים מנה, ולכך דימה הבי"א דינא דאינו קורע על ערי יהודה מאחר שקרע על ירושלים, למ"ש הרא"ש דאינו קורע על כל עיר ועיר מערי יהודה, דהכל טעם אחד.

ולפי"ז יתבאר דברי הרמב"ן דהק' אמאי אמרו דקורע על ערי יהודה ואח"כ על ירושלים, והרי ירושלים בכלל ערי יהודה, ותיירך דבערי יהודה כשקרע על אחת שוב אינו קורע על אחרת, אבל ירושלים מוסיף וקורע, ולכאן תמוה מעיקרא מאי קסבר דפשיטא דכשם דבמקדש קורע אעפ"י שקרע כבר על ירושלים, ה"ה דבעי לקרוע בירושלים אעפ"י שקרע בערי יהודה. ולהאמור א"ש, דאמנם חייב קריעה על המקדש חלוק מירושלים, אבל הקריעה על ירושלים וערי יהודה ענינה חד הוא משום צער הגלות וס"ד דלא בעינן להוסיף בקריעה, אולם במקדש דהקריעה בו משום טעמא אחרינא לא הוקשה כלל דבזה ודאי דצריך להוסיף ולקרוע.

דיני קריעה בכותל המערבי

הרב יוסף חיים הלוי בירנבוים

א. ישנם אנשים שמקנים את בגדיהם לאחר ע"מ להתפטר מלקרוע כשבאים לכותל המערבי, ויש הרבה דיעות שלא נפטרו ע"י זה, בקונטרס אחר כתלינו להגר"ש דבליצקי שליט"א כ' שנראה שחייב אף אם האחר אמר להציא שאינו נותן לו רשות לקרוע בו (אחר שהמקנה לימד אותו לומר כך נראה שאי"ז אלא פטור מילי ובלא"ה הדבר גלוי שהוא כן מדלא היה ולא יהיה הבגד שלו אח"כ א"כ מה איכפ"ל אם הלה יקרע בו ע"כ נראה לכאן שאין אמירתו כלום). ואם שואל בגד מאחר יתכן שהיה זה עיצה אף הרי יצטרך להסיר הבגד לקרוע את הבגד שתחתיו ואף אם כולם שאולים או שהם בכלל אפרקסת אין הדבר מחויב אם אינו חייב לחזור אחר בגד לקיים בו דין הקריעה באותו יום. וכן במועדים וזמנים כ' שאי"ז אלא הערמה בעלמא דהרי לא הקנה לו שיוכל להקדיש את הבגד. ומרן הגר"ח"ק שליט"א ג"כ סובר שלי"מ ואפי' שהשני אומר בפירוש שלא מסכים שיקרע אינו מתכוון ברצינות דאמר כן רק בשביל לפוטרו מקריעה. והוא באמת אינו מקפיד, אך דעת מרן הגרי"ש"א שליט"א מובא בהליכות והנהגות דיכול להקנות לאחר וחברו שקנה יאמר בפרוש שאינו מניחו לקרוע בגדיו, והוסיף והדרך הנכונה היא שלא להפקיע את עצמו מן המצוה אלא ילבש בגד ישן ויקרענו [ועי' בהערות למסכת מועד קטן כ': דאין נכון לסמוך על ההקנאה] ולענין מי שהיה בכותל ב"שבת" [ולא ביום שישי אהה"צ] הגרי"ש"א שליט"א סובר דפטור מלקרוע והביא שהוא מנהג זקני ירושלים שאם עברו ל' יום שלא ראו הולכים בשבת לכותל. וכבר דן בזה המהר"ר"ל דיסקין קונט"א אות קפ"ה, וע"י גם במנחת שלמה סי' ע"ג שא"צ לקרוע במוצ"ש, והגדיר את החיוב קריעה כמו בילקוט עצמות.

ב. מי שהיה בכותל ושכח לקרוע, או שלא קרע בכוונה, האם חייב לקרוע עד השקיעה [או יותר], או שרק בעת הראיה יכול לקרוע, הגר, דבליצקי שליט"א כ' דקורע כל אותו היום עד השקיעה בכל מקום שנמצא (וכ' שכן מוכח ממש"כ הרב גרוסברד זצ"ל בשם החזו"א), וכן בספר הר הקודש כ' כן ע"פ החזו"א, והאמת שהחזו"א לא אמר כן בפירוש אלא אמר דאם לא קרע כשרואה אינו קורע למחר ודייקו מזה שכל אותו היום קורע, ובמנחת שלמה ח"א סי' ע"ג, כ' לבעהמ"ח ספר הר הקודש ומאי דדייק מר מדברי החזו"א מסופקני אם יש לסמוך ע"ז, ומנחת שלמה עצמו סובר שיותר נראה שזה דומה למילי דברכות דנתן בפרק הרואה שאינו יכול לברך רק כל זמן שהוא רואה ולא אח"כ, וכן באגר"מ ח"ה סי' ל"ז כ' דכיון שהקריעה חייבו על הראיה הוא דוקא בשעת הראיה ולא אח"כ ולכן בזמנא"ז שרוב המבקרים במקום המקדש אף שמרגישים בהקדושה אין מצטערים יותר על החורבן כשהן שם מכשהו בבתיהן ודאי שלא מסתבר שיקרעו אח"כ בבתיהם, אך מי שבאמת מרגיש הצער אח"כ והובאו דברי האגר"א בקיצור בהעדרות למרן הגרי"ש"א במו"ק, ובהליכות ובהנהגות ממרן הגרי"ש"א כ' דאף שיש מקום לומר דחייב הקריעה הוא בכלל אותו היום "המנהג הוא שרק בעת שעומדים ליד מקום המקדש קורעין". וכן הביא באבני יספה ח"ב סי' נ"ד.

כתב ברמ"א (תקנ"א סעיף ט"ז) ונוהגין שלא לרחוץ אפילו בצונן מראש חודש ואילך ואפילו בערב של חזון אסור לרחוץ כי אם ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן ויש מקילים בחפיפת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל שבת ע"כ וכתב בביאור הגר"א דטעם היש מקילין משום דכל רחיצה שהיא למצוה מותר, ולעיל כתב הגר"א ב' טעמים למה רחיצה של מצוה מותר ז"ל דבכה"ג לא קבלו עליהו ואף במקום שאסור מדינא אמרו ובחמישי מותר מפני כבוד השבת ועוד דכל רחיצה שאינה של תענוג רק למצוה מותר אף בת"ב כמ"ש כל חייבי טבילות וכו' וע"ל סי' תקנ"ד עכ"ל.

והנה בהל' שבת (ר"ס) כ' השו"ע מצוה לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת והרמ"א הוסיף מצוה לרחוץ כל גופו, ואם אי אפשר לו ירחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש, ע"ש וצ"ע א"כ למה בע"ש חזון לא התיר הרמ"א לרחוץ כל גופו כיון שלתחילה מצוה לרחוץ כל גופו.

ובשלמא לטעם הראשון שכ' הגר"א שבכה"ג לא קבלו עליהו, י"ל שכיון שכש"א לרחוץ כל גופו יוצא ע"כ פ"פ ברחיצת פניו ידיו ורגליו ע"כ העמידו הדין על הדיעבד שע"כ פ"פ יקימו את עיקר הדין, אבל לפי הטעם השני שכ' הגר"א שכלל אי"ז רחיצה האסורה דאי"ז רחיצה לשם תענוג א"כ למה יהיה חילוק בין פיו"ר לבין כל גופו, וצ"ע.

מקור דין רחיצה בע"ש ציין בבאה"ג משבת כה: רחיצת ידים ורגלים בחמין ע"ש רשות ואני אומר מצוה דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ע"ש מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצויצין ודומה למלאך ה' צבקות וכו' ע"כ והרמב"ם וכן השו"ע כתבו שמצוה לרחוץ פיו"ר ולא הזכירו כל הגוף כלל וכמו בר"י בר אלעאי שלא הזכיר אלא פיו"ר, אמנם הטור כתב וכו"פ הרמ"א שמצוה לרחוץ כל גופו וכתב בביאור הגר"א דהמקור לזה מהמשך הגמ' שם ותזנז משלום נפשי נשיתי טובה מאי ותזנז משלום נפשי אמר ר' אבהו ז' הדלקת נר בשבת נשיתי טובה אמר רבי ירמיה ז' רחיצת ידים ורגלים ע"כ [ועי' בשעה"צ (ד) שכ' דסתם מרחץ הוא של חמין] והא"ר תמה על הטור בזה והקשה א"כ למה ריב"א לא קיים הדין דרחיצת כל גופו והביא מהראב"ן שתירץ שלא היה לו בית המרחץ ודוחק, ונראה ליישב דהנה בביאה"ל (ד"ה מצוה) דן במי שתורתו אומנותו אם יש לו לבטל כדי לקיים רחיצה בחמין והוכיח מר"י בר אלעאי וכתב אך שם לא נזכר כי אם פניו ידיו ורגליו ע"ש, וא"כ י"ל דע"כ ר"י בר אלעאי לא קיים רחיצת כל גופו דלזה מי שתורתו אומנותו אסור לבטל, אמנם יש לבאר החילוק בין פיו"ר לכל גופו דלכל גופו אסור לבטל ולפיו"ר מותר לבטל, וצ"ע.

ויש לחקור בעיקר דין רחיצה בע"ש האם הוא משום כבוד שבת או משום עונג שבת, ברמב"ם (פ"ל ה"ב) כתב איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת ע"כ. וברש"י בשבת שם נראה דפליג ע"ז וס"ל דמדן עונג הוא דכתב רש"י (ד"ה רחיצת) רחיצת רגלים ידים ורגלים ערבית ליל שבת עכ"ל, ומשמע שהרחיצה אינה בע"ש רק בליל שבת וכ"כ החת"ס שם דלרש"י הרחיצה היא בליל שבת וכן בקובץ שיטות קמאי הובא מאחד הראשונים דמבואר מדבריו דהרחיצה היא בשבת ע"ש שהביא ע"ז את הדין שמותר לרחוץ בשבת בחמין שהוחמו מע"ש.

והנה הגר"א בסי' תקכ"ט כתב שעונג הוא בשבת עצמו וכבוד הוא בערב שבת וכו"ה בחידושי הגר"ח סי' י"א, וא"כ לרש"י שהרחיצה היא בשבת עצמה לא יתכן שהוא משום כבוד דא"כ היה צריך מע"ש.

ולבאר דברי הרמ"א שהתיר בע"ש חזון רק פיו"ר ולא כל גופו, נראה דס"ל להרמ"א דרחיצת פיו"ר שהוא דבר הניכר לכל מדין כבוד הוא כדחזינו ברמב"ם ורוחץ מע"ש דזהו כבוד שבת אבל רחיצת כל גופו הוא מדין עונג, וע"כ בע"ש חזון פניו ורגליו רוחץ ככל ע"ש כיון שכונתו למצוה ולא לתענוג וכסברת הגר"א, אך רחיצת כל גופו אסור דזוהי לא שייכא סברת הגר"א דכא ע"כ מתכוין לתענוג כיון שזה גופא המצוה לרחוץ לעונג שבת ל"ש לומר דאי"ז רחיצה לשם תענוג דודאי זה רחיצה לשם עונג.

וכעין סברא זו מצינו בפירוש רבינו אברהם מן ההר (נדרים מח): שהקשה למה למודר הנאה נאסר לקרות בספרים הרי מצוה היא ומצות לאו ליהנות ניתנו ותי' ז"ל דלא שייך טעמא דמצוות לל"נ אלא במצוה שהיא תלויה במעשה שכש"אדם עושה אותה אינו מתכוין לדבר הנאה שאינו עושה אותה להנאת גופו אלא לעשות מה שנצטווה מאת השם וכו' אבל מצוות לימוד שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת עיקר הציווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו כדכתב פקודי ד' וכו' הלכך וכו' אסור לקרות בספר האוסר שהרי ע"כ מגעת לו הנאה ממנו עכ"ל.

אם ברצונו להבין על איזה יסוד נבנה בית המקדש, הרי שעלינו להתבונן בסביבת החורבן, ואז יובן לנו על איזה יסוד הוא נבנה שבהעדרו נפל הבנין. חז"ל גילו לנו ביומא (ט): שמקדש שני חרב מפני שהיתה בה שנאת חנם, וכתב בספר חפץ חיים בהקדמה, שהגם שהגמ' נקטה שנאת חנם, הכוונה היא על לשון הרע שיוצאת מצד השנאה, דאל"כ לא היו נענשים כ"כ, וע"ש עוד. וכיון שמפני עון לשון הרע נפל הבנין, מוכח שדיבור מתוקן הוא יסוד הבנין.

ויש יסוד גדול לזה ממש"כ בספר שמירת הלשון (ח"ב פ"ה) שהקלוקל של לשון הרע מגיע למקום הכי קדוש שהוא קודש הקדשים, ולכך עבודת הכהן גדול פתח אחת בשנה בקה"ק היתה בקטורת המכפרת על לשון הרע (וימא מד), כי יש צורך לתקן החטא הגדול במקום קלוקלו, ועון זה מעכב הכפרה, ובלעדיה חייב מיתה על כניסתו לפני ולפנים, וע"ע בשמה"ל (ח"ב בפ' תצוה). ומבואר מזה שפסגת העבודות במקדש היתה כפרת חטא לשון הרע, וע"כ שדיבורים מתוקנים הם יסוד הבנין.

ויובן היטב לפ"ז מה שאמרו ביומא (כא): דבמקדש שני היתה האש שעל גבי המזבח "רובצה ככלב", כי חז"ל אמרו (פסחים ק"ח) "כל המספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים", ופירש בשמירת הלשון (ח"ב בפ' משפטים) בשם המהר"ל, כי הכלבים היו שומרים את עצמם בעת הצורך מלחרוץ לשונם, כמו שכתוב (שמות יא, ז) "ולכל בני ישראל לא יחרץ לא לכלב לשוני", והאדם אשר לו בינה ודעת לא יוכל להעציר יצרו מזה - גרוע ממנו. נמצא שהכלב מסמל את מי שאינו מדבר לשון הרע, וכיון שיסוד המקדש הוא ההיפך מדיבורי לשון הרע, לכך היתה האש רובצת בו ככלב.

אלא שיש להעיר על כל זה, שהרי ידוע שעיקר המקדש הוא עבור התורה, ולכך היה משכן הארון המסמל את התורה ובו הלוחות בקודש הקדשים, שהוא מקום הכי קדוש במקדש. ולכך היתה לשכת הגזית בבית המקדש, כי עיקר השפעת התורה באה מהשראת השכינה שבמקדש, ומה"ט אחר החורבן אין דנין דיני נפשות. ואף שבבית שני לא היה הארון במקומו, י"ל שאין סיבת השראת השכינה עבור התורה **מתמת** הארון, אלא להיפך, מה שהארון היה בקודש הקדשים עוב משום שעיקר השראת השכינה היתה עבור התורה.

ונראה לבאר שדיבור מתוקן הוא ההקדמה והיסוד ללימוד התורה, ולשון הרע הוא ההיפך של לימוד התורה, ונמצא שענין קטורת שלפני ולפנים (המסמל דיבור מתוקן) והארון שהיה שם (המסמל את התורה) הם יסוד אחד, והוא בהא מתלא תלי וקאי.

ויסוד זה מבואר בתורה, כי הנה ידוע שגלות מצרים היה גלות הדיבור וכנגד אותה (כמבואר בספר יצירה) שהוא תיקון הפה, ופירעה נקרא כן על שם שהיה לו פה-רע, ומתוך שתיקנו דיבורם במצרים ולא דיברו לשון הרע זכו לגאולה (ויק"ר לב, ה), וזכו לפה-סח, וכל זה היה ע"י משה רבינו שהיה בגיל פ' ואמר להם פקוד פקדתי. ולכך לא חרף כלב לשונו בצאתם ממצרים (עפ"י הנ"ל). ומטרת יציאת מצרים היתה מתן תורה שעיקרה בפה, וכמו שנאמר (תהלים פא, יא) "אנכי ה' אלוקיך המעלך מארץ מצרים, הרחב פיך ואמלאהו", ובגמ' סנהדרין (צט): אמרו אדם לעמל פה של תורה יולד, נמצא שיסוד תיקון הדיבור הוא ההקדמה למתן תורה.

וביאר הענין הוא, כי הבא ללמוד תורה צריך **פה קדוש**, ובשמירת הלשון (ח"ב פ"ב) מביא בשם הזוהר (פקודי רסג): שע"י דיבורים אסורים שדיבר נמשך עליהם רוח הטומאה, ואח"כ נוטלים החיצונים אלו הדיבורים האסורים הטמאים, ומטמאים בהם כל דבר קדושה ומאבד אותם בזה שלא יוכלו לעלות למעלה לדורון לפני ה'. וכתב שם עוד (בחותמת הספר): "שמי שפיו פתוח תמיד ואינו מקפיד על עצמו, אפילו אם ילמד כל ששה סדרי משנה וכל הש"ס כמה פעמים, כשיבוא למעלה לא ימצא אפילו גמרא אחת שתגן עליו, כי כל אחת נמשך עליה רוח הטומאה ומאוס להסתכל עליה", עכ"ל.

ויובן לפ"ז היטב מה שאמרו בערכין (טו): "מה תקנתם של מספרי לשון הרע, אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר (משלי טו, ד) "מרפא לשון עץ חיים", ואין עץ חיים אלא תורה שבה"ש, שם ג, יח) "עץ חיים היא וגו'", ועוד אמרו שם מה תקנתו שלא יבוא לידי לשון הרע, אם ת"ח הוא יעסוק בתורה, והענין הוא דכיון שתיקון הדיבור ולימוד התורה תלויין זה בזה, וטומאת הפה מטמאת את התורה, כן הוא גם להיפך, שאם האדם מקדש את פיו ע"י התורה, הרי הוא מונע מפיו ליטמאות ע"י טומאת הלשון, כי כח הקדושה שיש בפיו תבטל רצונו לטמאות את פיו.

ומה יקרו לפי זה דברי הגמ' בב"ק (ס): "כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר, כלבים משחקים אליו הנביא בא לעיר", והענין, כי נתבאר לעיל שהכלב מורה על תיקון הלשון, ואם אין תיקון הלשון בעיר הכלבים בוכים, ואז בא מלאת המות, כי **מות וחיים ביד לשון** (משלי יח, כא), אבל אם הכלבים משחקים, דהיינו שהדיבורים מתוקנים, אז הרי זה סימן שאלוהי הנביא יבא לגאלינו, כי עיקר הגאולה תלויה בתיקון חטא הלשון.

אבלות על החורבן

כ' השו"ע בסי' א ראוי לכל יר"ש שיהיה מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק. ועי' בבאה"ט שכי' הנתפלה והתורה היא בשמחה, ומשמע דדין מיצר ודואג הוא **תמידי**, [ולא מתקיים בפעם אחת ביום]. אלא שמקור ד' השו"ע הם ברא"ש בברכות (ג) ג' משמרות הלילה וכו', וכ' הרא"ש וראוי לכל יר"ש שיהיה מיצר ודואג **באותה שעה** ולשפוף תחנונים על חורבן ביהמ"ק כמו שנא' קומי רוני בלילה לראש אשמורות. ובאמת כך ביאר הערוה"ש בכונת השו"ע דאין כוונתו לעוררו לזכור החורבן דפשיטא והרבה זכרונות עושים בכל התפלות ובהמ"ז וכו', אלא כוונתו על הזמן של המשמרות, שהוא הזמן הראוי להתחנן. אכן בד' השו"ע שהשמיט ב' תיבות אלו, וכן מדחילק לב' סעיפים את דין התחנונים במשמרות בסעי' ב', ובסעי' ג' שיהיה מיצר, חזינן דס"ל שהוא דין תמידי להיות מיצר ודואג על החורבן, והכי מוכח במג"א שהביא ע"ז את הדין לומר על נהרות בכל בסעודה, וכן מדוק' בלבוש שבסעי' ב' הביא שיתפלל באותה שעה ומיצר ודואג בלבו וכו'. ובסעי' ג' שוב כ' לפיכך ראוי שיהיה מיצר ודואג על החורבן, ומשמע דבסעי' ג' נוסף עוד דין שאינו שייך לשעות המשמרות בלילה.

וכן מבואר במסילת ישרים פ"ט שכ' צריך שיצטער **תמיד** צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו ית'...

חיוב האבלות וזכירת ירושלים

יסוד החיוב מבואר ברשב"ם ב"ב ס: נתחייבנו להתאבל דכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. ועי' בביאור הגר"א על השו"ע שם שכ' ב' מקורות לדין מיצר ודואג: מכאן אמרו כל המתאבל וכו' [שהוא מהפס' הנ"ל שישו אתה משוש] כמ"ש אם אשכחך ירושלים וכו', [שהוא זכירת ירושלים, וממנו למדו דיני זכר לחורבן כדאי בב"ב ס:].

והמקור השני שכ' הגר"א הוא כד' החרדים (פל"ה) שמנאה **כמצות עשה מדברי קבלה** (ג) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. והביא מהזוהר [תרגום]: מי שמתעדן על לחמו יש לו לזכור ולדאוג על קדושת ארץ הקדש ועל היכל המלך שנחרב, ובשביל אותו העצב שהוא מתעצב על לחמו, הקב"ה מחשיב לו כאילו בנה ביתו ובנה כל אותן חורבות בית המקדש, אשרי חלקו.

גדר הצער והאבלות

כ' השל"ה (תענית תו"א א) בגודל החיוב המוטל להתאבל על חורבן ביהמ"ק ועל הגלות... וכבוד בית ה' נשרף, ואין עולה ואין זבח, ופסקה הנבואה ורוה"ק רוח הטומאה נתפשט, ועם ה' אומה הישראלית נתנו לדבר ולחרב ולרעב ולשב ובלבד... ועי' בפ"י הגר"א לשה"ש (הח) ע"פ "אם תמצאו את דודי מה תגידו לו" - מכל הצרות שמצאוני, אל תגידו לו יותר, רק שחולת אהבה אני - שזה קשה לי יותר מכולם מה שהוא נפרד ממני. עכ"ל. וכבר האריך רבים דההקדמה לאבלות היא בהבנת מעלת הבית והרגשת גלות השכינה, וכ"מ בב"ב ס: דהפרושים נמנעו מחמת אבלותם מכל דבר שהזכיר את עבודת המקדש. ועי' בדרשות האמרי בינה (שבת נחמו א').

אך ש"י המהרי"ט [בצפנת פענח פר' דברים דרוש א' וב'] דעיקר האנחה והדאגה אשר אנו מחוייבים בה היא להתאונן לא כמי שבוכה על ביתו שנפל ולא על הגלות והשעבוד מצד עצמו, **אלא על כי דינו עשו אלה לנו** וחטאתינו נמנעו הטוב ממנו.

ויתכן לומר דב' ענינים אלו נרמזו בלשון הרא"ש [ובשו"ע] "שיהיה מיצר ודואג" - מיצר הוא על חטאיו ודואג הוא על אבידתו, ועיין ע"ש בשל"ה דג"כ כלל הנ"ל עם התשובה.

דרישת ציון

בר"ה ל. וסוכה מא. ילפ"י דין דרישה לציון דמה"ט עבדינן זכר למקדש. ועי' מס"י פ"ט שהוא חיוב. ובפשטות אינו מצד אבלות על החורבן, אלא מצד ההשתוקקות לבנין ביהמ"ק. וכע"ז כ' במתנת חיים (מועדים מב) דזכירת ירושלים היא אבלות על העבר, ודרישת ציון היא ההשתוקקות למקדש העתידי, [כמו שפי' הגר"י סרנא הטעם ששמחין בזכר לשמחת בית השואבה, משום שהיא זכר למקדש שיבנה ב]. אך ד' העיסור דדין הזכרת ירושלים בכלל דרישה שכ' בהל' ברכת חתנים (ח"ב ש"ב ח"ד סד): "רביעית שוש תשיש... משום דכתיב אם לא אעלה... וכתיב ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרושי".

כ' חת"ס סוכה מא. (ד"ה מנ"ל) דמשום שאחר חורבן בית ראשון לא עשו דרישה לציון, על כן לא זכו לגאולה שלימה ובחורבן בית שני נתעורר רבי יוחנן בן זכאי על זה לעשות דרישה לציון וזכר למקדש כדי שנוכח לגאולה שלימה, ע"ש.

תקנות זכר לחורבן

חכמים שהיו בדור החורבן תקנו זכר לחורבן (רמב"ם תעניות פ"ה הי"ב). ומבוארים בב"ב ס: שיר בסיוד הבית ושיר בסעודה ובתכשיטים, ואפר בראש החתן וכ' הרמב"ם שכל אלו הדברים כדי לזכור ירושלים שנא' אם אשכחך וכו' ופי' החיד"א בפתח עינים דנרמז בל' "אם לא אזכרכי" דהוא לעשות עכ"פ **זכרון**. וזהו טעם אמה על אמה כנגד הפתח שיראהו תמיד כמ"ש הלבוש (תקס"א). [ועי' מהר"ל (נצח ישראל פכ"ג) שהוא לחסר בשלימות]. וביאר החסדי דוד דהג' זכרונות כנגד דירה נאה ואשה נאה, ומיעוט בסעודה משום דשמחה בבשר ויין.

ובסוטה מח-מט מבואר עוד דגזרו שלא לנגן בכלי שיר, שנחלקו בגדרה השו"ע והרמ"א (תקס"ג). ועל עטרות חתנים וכלות. ומבואר באו"ח תקס, ועי' מ"ב סקי"ח.

וכן נהגו לשבר כלי בנישואין, עפ"י הגמ' בברכות לא. דרב אשי בהילולא דבריה חזא דהוו בדחי טובא ושבר כסא דזוגיתא חיורתא, וכ' תוס' שם דמכאן נהגו לשבר זכוכית בנישואין. ומובא ברמ"א תקס"ב שיש נוהגים לשבר כוס. ועי' פמ"ג (ד) דמשמע ברמ"א באה"ע דשוברין את הכוס שברכו עליו ברכת אירוסין. והאריך בטעמא עי"ש. ומקור דבריו בצפנת פענח (למהרי"ט, פר' דברים) וז"ל ועכשיו נהגו לשבר הכוס של זכוכית של ברכת אירוסין משום עגמת נפש זכר לחורבן, ורומזים בתקוה שכשם שזכוכית שנשברה יש לה תקנה. ונוטלים כוס שלם ומברכין ברכת נישואין לומר שעתיד הקב"ה לשוב לשוב עלינו לטוב...

[ועי"ש פמ"ג בחילוק טעם השבירה בנישואין שהוא לרמוז מוסר, משבירה בתנאים שהיא למטע השמחה, ונפק"מ דטעמי נישואין ראוי לשובור שלם, משא"כ בתנאים ראוי לקחת קדירה שבורה.]

וכן נהגו **בליל פסח** לאכול ביצים זכר לחורבן. כמ"ש הרמ"א תעוב, עי"ש משום שליל ת"ב נקבע בליל פסח וגם זכר לחורבן שא"א להקריב קרבן פסח. ועי' תורת חיים ב"ב ס: דנרמז בפס' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, לפי שהמועדות לשמחה ניתנו, וחג המצות הוא ראש לכל המועדות בחדש הראשון. ולכן עושים זכר לחורבן בראש המועדות.

המתאבל זוכה ורואה בשמחתה

בתענית ל: דרשו על הפס' שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, וכו'. וכן בב"ב ס:, ובתוספתא (ב"ב ספ"ג) איי' "כל המתאבלין עליה בעוה"ז שמחין עמה לעוה"ב".

וביאר החסדי דוד (על התוספתא) דמי שמצטער על צער השכינה [ולא על צער עצמו] דהיינו שהאבלות על ירושלים גופה, יזכה לראות בשמחתה, שלע"ל תשרה עליו שכינה ויזכה לטובה האמתית. ועי' אור יחזקאל אמונה (מד) דע"י שמתקן מעשיו ומכיר בצורך בנין ביהמ"ק הרי הוא מבוני ירושלים, ולכן זוכה.

ומה שנא' זוכה ורואה בלשון הווה, פי' הגר"ח מוואלזין והחת"ס, לומר שהמתאבל על ירושלים מורה שהיא חיה וקיימת אצלו, ואינה כמת המשתכח מהלב, ועי"ז זוכה ורואה כבר בנחמת ציון, [וכע"ז כ' הישועות יעקב תקס"ב] והחת"ס הוסיף דזהו דין מועד דת"ב. ובס' זהב משבא (רטז) ביאר בזה "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" דמלבד חיוב האבלות בשעת שמחה, נאמר כאן עפ"י פשוטו דהאבלות היא ראש השמחות לגאולה שלימה ולבטחון. ועי"ע מכתב מאליהו ח"ב (מז) דהאבלות היא תיקון השכינה שבלבו, ועי' שפתי חיים (שו). עוד כ' החת"ס בשם המחצית השקל דזהו פי' הפס' (איכה ג,כא) "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל" שע"י שאשיב אל לבי את האבל, אוחיל שיבנה במהרה.

תהית המתים לאבלי ירושלים

האחרונים הקשו דכיון שביאת המשיח ובנין ירושלים קודמים ליום הדין הגדול, א"כ כל המתאבלים במשך הדורות שמתו, היאך הם זוכים לראות בשמחת בנין ירושלים. וביארו עפ"י שי' **הריטב"א** בתענית ל: שתהיה תחיה"מ מיוחדת למי שהתאבל על ירושלים, והוא בגמ' דהאוכל בשר ושותה יין בט"ב עליו נאמר ותהי עונותם על עצמותם, וכ' הריטב"א פי' שאין לעצמותיו תחיה בתחיה"מ העתיד להיות בבנין ביהמ"ק לאותן שמתו בגלות וחיכו לישועה, שעליהם אמר הכתוב אשרי המחכה ויגיע לימים. עכ"ל. והובא ברדב"ז (ח"ג א"ס טו). ועי' בריטב"א ר"ה טז סע"ב שכ' ויש תחיה"מ אחרת בימות המשיח לצדיקי ישראל שמתו בגלות שיחיו ויהיו כבני עוה"ז לגמרי, ועליהם אמר דניאל אשרי המחכה ויגיע, וכמו שפורש במדרשות, עכ"ל.

ועי' בפ"י הגר"א לשה"ש (ב,ח) דד' עולמות הן ותחיה"מ עולם בפני עצמו, מלבד העולם דימות המשיח. [ועי' יפ"ת בב"ר צט,ז]. ויש להוסיף מ"ש בס' יבנה המקדש דדברי הריטב"א רמזים בקינת "ציון עטרת צבי" [לריה"ל], "שוכני קברים מחכים ומצפים ליום ישערך, ואז יצמחו יחייו ישניך".

א. על מה אבדה הארץ.

בגמ' יומא (ט): ובירושלמי (פ"א ה"א) 'מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בהם שנתא חנינם. והגמ' לקמן ר' יוחנן ור"א דאמרי תרתינו ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם. מסביר מרן רבי אליהו לאפיאן זצוק"ל נתגלה עונם היינו שהכירו בחטאם, ואחרונים שלא נתגלה עונם שלא הכירו בחטאם לא נתגלה קיצם. כי במקדש שני שעבירתם היא 'שנתא חנינם' לא הכירו בחטאם ולא שבו מרעתם, לכן אנו נשפטים עדיין בגלות, כי לא הגענו לתיקון הכרת החטא והתשובה עליו.

ב. החיוב לתקן העוונות שגרמו לחורבן.

הנה מובא שהחובה המוטלת על כאו"א בימי בין המצרים היא לתקן הסיבות שגרמו לחורבן. ואפי' שגרמו 'בזמנם' לחורבן, אבל מכיון דכל דור שאינו נבנה בהמ"ק בימיו מעלה עליו הכתוב כאילו הוא החריבו (ירושלמי יומא פ"א ה"א), ממילא אנו כעת ממש מחריבים בידיים כ"ז שאיננו מתקנים עבירות אלו, וזה מש"כ בנפש החיים (ש"ד פל"ד) "והוא חפץ לגאלנו בכל רגע ורגע, אלא שאנו בעוונותינו מעכבין את הגאולה, וכ"ז שעדיין לא מתקנים את הדברים שגרמו לחורבן אין ביהמ"ק יכול להיבנות, וע"ז שנתקן אותם עוונות שגרמו לחורבן ממילא יבנה ביהמ"ק. וזה שכת' בפס' 'ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב' (ישעיה נ"ט) אימתו יבוא הגואל לציון כאשר ישבו מהפשעים והיינו מזיד (מרן ז"א וסרמן הי"ד).

ג. חיוב צפית לישועה.

בשבת (לא) כשמכניסים אדם לדין כשם ששואלין אותו עם קבעת עיתים לתורה כך שואלים 'צפית לישועה' וכן ברמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"א) פסק להלכה 'מי שאינו מאמין במלך המשיח או מי שאינו מחכה לביאתו הוא כופר בתורה ובמשה רבינו. ואם יאמר האדם האם בשבילי מתעבת הגאולה, בידי לקרבה הרי אני האדם הפשוט מועיל משהו? כתב ע"ז בפלא יועץ (צפיו) מהזהר הקד' כל מצוה שעושים ישראל מחזקים נפשי השכינה והיא פורחת יותר גבוה, ועל כל עבירה שעושה כאו"א מכביד השכינה ויורדת למטה... אפילו אחד מ'ישראל' שיעשה תשובה שלמה יכול לקרב הגאולה, וכמאחז"ל (הושע י"ד), 'שובה ישראל, שמשום הכי נאמר בלשון יחיד, ועכשיו תבין ממאחז"ל 'כל מי שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו (ירוש' יומא שם), ועתיד ליתן את הדין על שלא משך ידו מעברות.

ד. בתפילה מקרבים הגאולה.

באם נתבונן נחזה שרוב התפלות שאנו מתפללים, וכן מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה, זה ששייב שכינתו לציון, והתנאי הוא רק 'בתפילה אמיתית מלב שלם, ולא ח"ו שנתפלל כצמות אנשים מלומדה. וזה מש"כ בב"ר 'כל תפילתו של ישראל אינו אלא על ביהמ"ק מתי יתבני בית מקדשא', וכבר כת' החפץ חיים (קו) צפית לישועה פ"ג) שתפילות אלו מחייבות אותנו לעורר בעצמינו רצון זה שלא נהיה ח"ו כדוברי שקרים ח"ו, וביותר שפשוט שלא מספיק לבקש 'בפה' את ביהמ"ק אלא צריך לרצות את ה' באמת ולתבוע את זה. וכן אומרים בתפילה ועל כן נקוה לך ה' אלוקינו, ולפניך ה' אלוקינו יכרעו ויפולו, ואם לא מקוים לראות מהרה בתפארת עוזך וגו' הרי"ז ממש שם שמים לבטלה ודיבור שקר. עכ"ל. וכן בשמו"ע בג' ברכות מיוחדות שתיקנו על ענין ירושלים, ולירושלים עירך, את צמח דוד, רצה, ועוד שני ברכות על הגאולה תקע בשופר, והשיבה שופטינו. ובסוף התפילה יה"ר שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו. ובבהמ"ז אנו מבקשים בברכה שלישית על בנין ירושלים. ובאם נתחזק לכה"פ בתפילותינו לכוון כראוי במילים אלו, כבר אנו במצב של 'לישועתך קיינו כל היום' ומצפים לבנין ביהמ"ק. ועוד כשכלל ישראל מבקשים ומחכים באמת הקב"ה לא ישבים ריקם, כדכ' בילקוט איכה (תתקצ"ז) דור שהוא מצפה למלכותי מיד נגאלים שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאום ה' וישבו בנים לגבולם.

ה. ההפסד ברוחניות ובגשמיות בהעדר בהמ"ק.

עבודתנו בימים אלו להרגיש צפיה לבנין ביהמ"ק, והיאך? ע"י שנרגיש מה חסר לנו כשאין ביהמ"ק שהיה לאבותינו.

האלשיך מבאר עה"פ באיכה (פ"ה ט"ז) 'נפלה עטרת ראשינו... זה ביהמ"ק שנחרב, ע"כ אוי לנו כי חטאנו ואין מקדש לכפר חטאתינו'. בזמן ביהמ"ק אדם רצה לחזור בתשובה ולהתקרב אליו היה יותר בקלות, וכ' בילקוט (פר' ואתחנן אות תתט"ז) עה"פ 'ההר הטוב הזה והלבנון, שזה הולך על ביהמ"ק שמלבין עוונותיהם של ישראל'. ובזוהר הק' (ויקהל) מובא שע"י ריח הקטורת בא לאדם השתוקקות לעבודת ה', והסמ"ל ברחח מריח הקטורת, וכן מבואר שע"י ההסתכלות בציץ היו באים לשברון לב ולשוב בתשובה שלימה. וכ"ז ועוד הרבה ניסים ונפלאות שהיו בזמן המקדש כ"ז חסר לנו היום. וכבר כת' העיב"ץ (סי' בית יעקב) ...לפי שיצא האבל הלז מליבנו, בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו, שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבבנו. ע"כ כמת מלב שכחנו... ביחוד ביום ט"ב המר. מי ומי המתאבל ונאנח על חורבן הבית ושמוות ארצנו כראוי ממעמקי הלב כמה דמעות נשפכות על זאת. ואצ"ל בשאר ימות השנה אין זוכר ואין פוקד... כאילו מקרה הוא לנו. עכ"ל. [חלק מהמקורות מקונו בית קדשינו ותפארתינו, ומנחם ציון]. יה"ר שנוזח להיות נענים על בקשתינו להגאל גאולה שלמה בקרב. ויתקיים בנו מאחז"ל 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה' בב"א.

לגליון נ"א - בענין ש"ץ אבל בר"ח

בעיקר היסוד שההלל הוא חלק מתפילת שחרית, יש לציין שכן מפורש בביאור הלכה בר"ס תכב שכ' בשם השאילת יעבץ "דהלל שייכא לתפילת שחרית".

עוד יש להוסיף במ"ש שם דמחמת כן אין לאבל להתפלל שחרית, דאיכא ראיא עצומה מדברי המהר"ם מינץ [מובא בדברי סופרים סי' שעו אות צד] דבר"ח וחוה"נ ממנעים אבל להתפלל משום דהלל אינו מתפלל אלא מתוך שמחה, לכך אין לאבל להתפלל. וע"ז ש בשו"ת מהר"ם מינץ שיש שנהגו שהאבל מתפלל עד אחר שמו"ע בלחש, ואח"כ בא אחר במקומו ומתפלל חזרת הש"ץ בקול רם וההלל.

ה. י.

לגליון נ"א - בענין אם הנשים חטאו בעגל

במה שהקשה מהפס' האומר לאביו ולאמו, שבני לוי הרגו גם באמותיהם, דמשמע שגם הנשים חטאו. הנה ודאי לפי המובן הפשוט ממ"ש בפדר"א פמ"ה וברש"י ותוס' במגילה כב: וכ"ה בויק"ר (בא) דהנשים לא פירקו זומיהן, ואמרו שהפסל אין בו כח להציל וכו', ודאי דגם כשנעשה העגל לא עבדו אותו הנשים כלל. וכ"כ בתו"י ביומא סו: (נד' בסח) דהא דלא קאמר נמי אמור"ל אמו מישראל משום דלא מסתבר ליה שעבדו נשי הלויים ע"ז.

ונראה דודאי תורת ה' תמימה ובגופיה דקרא מוכח היישוב, דהא כתיב האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, ובפשוטו הול"ל לא ראיתים, אלא צ"ל דהפי' הוא דהלוי לא ראה לחמול על אביו והרגו [ולכן כ' בלשון זכר], אבל אמו לא עבדה ע"ז כלל. וה"ק קרא, 'האומר לאביו' פי' על אביו [לא ראיתיו], ואומר "לאאמו" כמשמעו שהלוי אמר לאמו כמתנצל שלא ראה את האב ולכן הרגו. (ולפמ"ש רז"ל שהוא אב אמו, הוא מתנצל לפניו על מה שהרג את אביה, וכ"כ בהעמ"ד בא"ד). ואפשר שנכלל עוד בדיבור של הלוי שבח לאמו על מה שאזרה חיל ולא נגררה לעשות כאביו שהוצרך להן לא לראותו ולא לחמול עליו.

י. פישר

לגליון נ' - השמטה משער הציון בענין פרשיות ק"ש שעל המטה

בברכות ס: הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע. וכ"ר ר"ח (ד: ואינו קורא אלא שמע והיה אם שמוע אבל לא פר' ציצית. וכ"כ הראב"ן (קעב) והטעם כ' הטור משום דיש בה בשכבך ובקומך, אך בדברי הראב"ן משמע שהסיבה משום דמן הדין היה לקרוא כולה רק שאין זמן ציצית בלילה.

אך דעת רוב הראשונים דהדין הוא לקרוא רק פרשה ראשונה, כ"כ רש"י ותוס' בברכות ב. והרמב"ם (תפלה זב), והרא"ה וש"א"ה, וטעמא כ' הרשב"ש (קעד) דכיון שהטעם הוא לישן מתוך ד"ת או להגן, די בפרשה ראשונה.

ובס' היראה לרבינו יונה כ' שיקרא ק"ש כולה שיש בה רמ"ח תיבות להרחיק כל מזיק ממ"ח איברים שבין [הביאו המהרש"ל והפרישה והב"ח]. וכ"כ רבינו ירוחם (נ"ג ח"ב) לומר כל הרמ"ח תיבות לשמור כל רמ"ח אבריו, כדכתיב שמור מצותי והיה שמור רמ"ח תיבות שלי ואשמור רמ"ח איברים שבך. והמורמו"ש ביאר דהוא מדינא, ע"ש.

הודעה ובקשה

לכבוד הכותבים שליט"א

למען יצא הגליון ערוך ומתוקן כראוי לכבודה של תורה,

החל מהשבוע, סגירת הגליון לש"ק תהיה בס"ד ביום ד'.

ד"ת [בדיסק או בדוא"ל] יתקבלו עד יום שלישי בערב

[ד"ת בכת"י - עד יום ראשון].

ביקרא דאורייתא, המערכת

נושאי הפרשיות הקרובות

ואתחנן - שמירת הגוף והנפש [ד,ט]

עקב - ברכת המזון [ח,י]

ראה - שמחת הרגל [טז,יא וטז,יד]

שופטים - לא תסור [ז,יא]

כי תצא - ביומו תתן שכרו [כד,יד-טו]

ד"ת להג"ל [יתקבלו רק עד 700 מילים] אפשר להגיד [בצירוף שם מולא וטל'] בתיבת עומקא דפרשה בפתח אוצה"ס בית יוסף רח" שדי חמד או לשלוח בדוא"ל הג"ל.

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

הערות והארות לחידו"ת שבגליון ניתן לשלוח לדוא"ל:

gal200@neto.bezeqint.net

או בתיבת "עומקא דפרשה".

המערכת מתיחסת לתגובות רק תחת שם מלא.

(בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת).

גליון זה נתרם ע"י

הנדיב החפץ בעילום שמו יישר כוחו והילו